

KCIMI I TROPOJËS - NJË HISTORI SUKSESI DHE VLERË E RUAJTUR NGA UNESCO

THE DANCE OF TROPOJA: A SUCCESS STORY AND A HERITAGE PRESERVED BY UNESCO

Rovena VATA-MIKELI¹

^{1*} Department of Literary Studies, Academy of Sciences of Albania, Republic of Albania

*Corresponding author e-mail: rovena_vata@hotmail.com,

Abstract

Since December 2024, the Dance of Tropoja (Kcimi i Tropojës) has become a member of a big world family, regarded as an intangible treasure protected by UNESCO. The Dance of Tropoja is closely connected to the spiritual heritage of the residents of Tropoja and the mountainous environment where this community lives. Regional ties play a special role, as this element, due to its widespread acceptance by society, has also influenced the inter-regional connection of the nation, often being used in family celebrations and always called: "The Dance of Tropoja".

The origins of this dance date back to ancient times. Its historical authenticity is supported by accompaniment with pre-musical elements. The ancient roots of "The Dance of Tropoja" are also evidenced by rhythmic-musical elements such as the sounds of stone on stone, stone on a fire board, and the clashing of two wooden spoons. These are pre-musical elements, and later, instruments like the gusle, flute, and much later, the çifteli (çifteli), were introduced.

The structure of "The Dance of Tropoja" is unique, characterized by its scattered solo or individual performance style. There is no holding hands, neither shoulder to shoulder nor finger to finger. "The Dance of Tropoja" is performed in an organized chaos manner. The performance doesn't have a set direction from left to right or vice versa but is performed vertically, with a tendency to elevate from the ground towards the heights. Through promoting "The Dance of Tropoja", the goal is to identify and showcase its elements, which include authentic indigenous features vital for the preservation and transmission of important aspects of ethnicity, such as language (communication), traditions, rites, and customs as part of the national identity.

Keywords: *The Dance of Tropoja, spiritual heritage, pre-musical elements, customs, national identity.*

Përmbledhje

Kcimi i Tropojës që prej dhjetorit të vitit 2024 është pjesë e familjes së madhe botërore, si pasuri jo materiale nën mbrojtjen e UNESCO-S. Kcimi i Tropojës lidhet drejtpërdrejtë me vlerën shpirtërore të banorëve tropojanë dhe me mjedisin bjeshkatar ku jeton ky komunitet, ku një rol të veçantë luan lidhja krahinore, pasi ky element nga një përhapje dhe një pëlqim nga masa e gjerë e shoqërisë, ku ka ndikuar dhe në lidhjen ndërkrahinore të kombit, duke u përdorur në gëzimet familjare, gjithnjë e emërtuar si: "Kcimi i Tropojës".

Origjina e "Kcimit të Tropojës" vjen nga lashtësia. Vërtetësi shkencore është shoqërimi me element paramuzikor. Lashtësia e origjinës së "Kcimit të Tropojës", mund të vërtetohet edhe nga shoqërimi ritmiko-muzikor, siç janë: ritmet gur mbi gur, guri mbi dërrasë bredhi, përplasjet e dy lugëve të druve etj. Këto elemente janë paramuzikor, ku në ndihmë të tyre më vonë janë futur: lahuta, fyelli dhe shumë më vonë çiftelia.

Struktura e "Kcimit të Tropojës" është e veçantë, dallohet për formacionin e shpërndarë solistik-vetjak në mënyrën e interpretimit, nuk ka kapje dorë për dorë, as krah për krah, as gisht për gisht. "Kcimi i Tropojës"

kcehet në mënyrën e një çorganizimi të organizuar. Mënyra e të kryerit nuk ka kahje nga e majtja në të djathtë apo anasjelltas, por kcehet vertikalisht mbi tokë, me tendencë shkëputje nga toka drejt lartësive. Përmes promovimit të “Kcimit të Tropojës” synohet identifikimi dhe dritësimi i pjesëve të saj, ku përfshihen elementet autoktone-autentike, në ruajtjen dhe përcjelljen e etniteteve të rëndësishme, si gjuhën (komunikimin), traditat, ritet, zakonet si pjesë të identitetit kombëtar.

***Fjalët kyçe:** Kcimi i Tropojës, vlerë shpirtërore, element paramuzikor, tradita, rite, identitet kombëtar.*

Prezantimi

Nga populli kanë dalë shumë zakone dhe tradita, të cilat rrëfejnë në vetvete zhvillimin e jetës së shqiptarëve në të kaluarën. E sot kur vëmendja ndaj këtyre përvojave është gjithnjë dhe më e paktë, ku këto vlera të kulturës sonë popullore, duhet përmendur se kultura, që përcjell Kcimi i Tropojës është mijëravjeçare, e cila tashmë është bërë pjesë e trashëgimisë kulturore të gjithë njerëzimit. Kcimi i Tropojës tashmë flet në gjuhën ndërkombëtare, duke u rënditur si pjesë e familjes së madhe të Unesc-os, që prej datës 04 dhjetor të vitit 2024. Ka kaluar vetëm një vit që ky element i kulturës dhe traditës sonë kombëtare është bërë pjesë e botës së madhe. Kcimi i Tropojës identifikon traditën shqiptare, ku shquhet për veshjen e saj të veçantë dhe tepër karakteristike. Ky kcim shpalos vlerat e muzikës së lëvizjeve të veçanta.

Kcimi i Tropojës është ndër kcimet kryevepër të trashëgimisë shpirtërore shqiptare, i cili tregon ngjarjet dhe tematikat e ndryshme, përmes lëvizjeve të saj karakteristike, të duarve, të kokës dhe shtatit në përgjithësi. Kcimi i Tropojës është një nga kcimet më të veçanta dhe origjinale. Kcimi i Tropojës jep shpirtin artistik të malësorit tropojan në veçanti dhe të shqiptarit në përgjithësi, duke gërshetuar epizimin dhe lirizmin si dhe duke harmonizuar deri në perfeksion lëvizjet që shprehin zhdërvjelltësi, harmoni dhe perfeksion. Ky kcim është unike dhe shpreh me anë të lëvizjes filozofinë dhe karakteristikat e krahinës së vendit ku ajo luhet.

Kcimi i Tropojës është burimor, ashtu siç janë mrekullitë natyrore të bjeshkëve të malësisë së Gjakovës, është dinamik siç vallëzon ujët e Valbonës, është plot ngjyra si lulet e livadheve të këtyre bjeshkëve, është krenar si shqiponjat, që fluturojnë në male, është elegant dhe i hijshëm sa zanat në lugjet e tyre. Kcimi i Tropojës (apo vallja e Tropojës), është një para-vallë që vjen nga kohërat, kur ende nuk kishin lindur ritmi e veglat muzikore, që mund ta shoqërojnë një valle. Është kcim individual në çdo aspekt dhe ka dallime të dukshme si të gratë, ashtu edhe të burrat.

Të flasësh për traditën kombëtare është e pamundur të thuash gjë jashtë pikëpamjeve, që ke mbi kombin, meqë tradita kombëtare në esencë është përvojë kulturore dhe shpirtërore e tij. Kjo përvojë kulturore dhe shpirtërore e kombit është e dobishme për atë që është kulturë e mirëfilltë³¹⁶. Çdo komb ka rrugën e tij në historinë botërore, çdo popull mban në gjirin e vet doke, zakone, tradita të papërsëritshme, e që ndonëse historikisht të kushtëzuara, janë etnike e ndikojnë edhe në karakterin e krijimtarisë dhe formësimit shpirtëror të tij.

Dhe vetëm një art që arrin të japë të veçantën e popullit të vet, zemra e së cilit rreth me zemrën e popullit të vet, mund të quhet arti i vërtetë, sepse, vetëm ai mund ta përcjell edhe karakterin e përgjithshëm dhe universal të ndjenjave, aspiratave dhe mendimeve njerëzore. Kultura përlligjet në shoqëri vetëm më funksionimin e saj si nxitëse e progresit, si një proces në vazhdim³¹⁷. Pra, çdo gjë të cilën njeriu ia shton natyrës në formë të veprave dhe gjurmëve quhet kulturë. Elementet e kulturës nuk lindin rastësisht. Sistemi i besimit dhe moralit, që qëndron në themelin e strukturës shoqërore, i cili e çon njeriun t'i zgjedhë elementet kulturore, t'u japë

³¹⁶ Bobi, Gani, *Sprovimet e modernitetit*, Vepa 1, Shtëpia Botuese “Dukagjini”, Pejë, 1997, f. 15.

³¹⁷ Smajli, Zejadin, *Muzika ndër shekuj*, Shtëpia Botuese “Vatra”, Shkup, 2000, f. 200.

formë, t'i ruajë dhe t'i përçojë, i kufizon ato por njëkohësisht shërbejnë si burim i elementëve³¹⁸ të rinj kulturorë.

Rrethi i Tropojës kufizohet në Perëndim me Shkodrën dhe Malësinë e Madhe, në Jugperëndim me Pukën, në Juglindje me Kukësin dhe në Verilindje me Kosovën. Tropoja është pjesë etnokulturore e Malësisë së Gjakovës dhe historikisht marrëdhëniet dhe komunikimet i ka pasur me Gjakovën si qendra më e afërt urbane. Tropoja është banuar që në periudhën e hershme të hekurit. Në kohën e ilirëve, kjo zonë ka qenë e populluar nga fisi i Dardanëve. Rosuja ka qenë qendra më e njohur qytetare në kufirin mes labeatëve dhe dardanëve dhe daton 400 vjet para lindjes së Krishtit. Aty gjejmë ndërtime në qyteza dhe në kala. Banesat janë vendosur mundësisht në vende me mbrojtje natyrore, në vende të pjerrëta, në kodra, mbi shkëmbinj etj.

Folklori është ndërgjegje që lëviz në rrjedhën e kohës, reflekton dhe pasqyron artistikisht kohën, modelohet dhe qarkullon në kohë, ruan kohën, tanimë si histori, si realitet social, si shpirtëzim, si shenjë identitare, mirëfilli vetanake dhe e patjetërsueshme, shprehet profesor Agron Xhagolli³¹⁹. Folklori ndër shqiptarë u ka qëndruar shekujve, ndërsa është transmetuar e ruajtur në kujtesën e popullit brez pas brezi. Duke e mbledhur, ruajtur dhe studiuar atë, ne mësojmë sesi ka ecur dhe është zhvilluar një shoqëri, etni, popull a komb, si i ka përjetuar fatet e veta historike dhe si i ka pasqyruara dhe si ka reflektuar mbi to. Përmes të shkruarës analizojmë të sotmen dhe hedhim bazat e së ardhmes. Edhe folklori ka qenë një nga shprehjet e vetëqenies së pavarur të popullit shqiptar dhe, njëkohësisht, një instrument i fuqishëm për afirmimin dhe konsolidimin e kësaj vetëqenieje, origjinalitetit, dhe individualitetit të jetës shpirtërore kombëtare³²⁰.

Në tërësinë e dukurive historiko-kulturore të traditës, të sinkretizuara në jetën shpirtërore të popullit tonë³²¹, një vend të veçantë e tejet domethënës zënë mitet, ritet, besimet, vallet dhe kçimet, si një pjesë e rëndësishme e trashëgimisë dhe pasurisë së vlerave etno-folklorike dhe shpirtërore. Lashtësia e kulturës së vendit tonë është pasqyruar edhe nëpërmjet valleve të mrekullueshme, përfaqësuese të epokave të ndryshme. Lëvizja nuk ka kufi, atë nuk mund ta burgosim e ta ngurtësojmë, por le ta lëmë të lirë dhe ta përkëdhelim, që të na ndihmojë të shprehemi e të guxojmë për më tutje, më larg, pikërisht aty ku do të mund të zbulojmë madhështinë e vërtetë të shpirtit tonë, shprehet Panajot Kanaçi³²².

Shkrimtari Ismail Kadare është shprehur se Vallja ashtu si pija, të nxit të flasësh për të. Në të vërtetë ajo ka diçka të afërt me pijen marramendjen. Dihet se nga lëvizjet e përditshme të trupit njerëzor deri te vallja nuk është veçse një hap. Nga mijëra lëvizje të rëndonmta të trupit të vet, si një shkëputje, si një hedhje ose si një ëndërr, njeriu përzgjedh disa për t'i treguar të shtunave në sheshin e katundit apo në skenë³²³. E bukura në artin e lëvizjes shprehet Kadare është se mendimi i parë që të vjen është rrotullimi i globit tokësor rreth vetvetes, pra një lloj vallëzimi i tij. Ky rrotullim nuk mund të ndërpritet. Siç thonë, bën pjesë në një valle më të madhe, në atë të galaktikës dhe galaktika vetë s'është veçse pjesëmarrëse në një tjetër vallëzim: në atë të universit. Duam apo nuk duam, ne jemi të rrethuar prej vallëzimit³²⁴.

³¹⁸ Ozakpënar, Jëllmaz, *Kultura dhe qytetërimi, një teori e qytetërimi*, Shtëpia Botuese "Logos-A", Shkup, 2009, f. 66.

³¹⁹ Xhagolli, Agron, *Folklori shqiptar në bashkëkohësi*, Qendra e Studimeve Albanologjike, Instituti i Antropologjisë Kulturore dhe Studimit të Artit, Tiranë, 2013, f. 5.

³²⁰ Uçi, Alfred, *Folklori dhe letërsia e kultivuar, Estetika e Folklorit*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2007, f. 174.

³²¹ Tirta, Mark, *Panteoni dhe simbolika, doke e kode në etnokulturën shqiptare*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Kulturës popullore, Tiranë, 2007, f. 14.

³²² Selimi, Skënder, *Baleti në Shqipëri*, Shtëpia Botuese e Librit Universitar, Tiranë, 2006, f. 245.

³²³ Kadare, Ismail, *Kushëri i engjëjve*, Shtëpia Botuese "Onufri", Tiranë, 1999, f. 11.

³²⁴ Po aty, f. 58.

Ne mësohemi të shohim sikurse edhe të ndjejmë. E thënë më qartë, një pamje e këndshme shkakton vetëm një ndjenjë delikate dhe të hollë. Shija në një farë mënyre është mikroskopi i gjykimit, që na shërben të depërtojmë e perceptojmë deri tek gjërat më të vogla. Veprimi i saj nis atje ku mbaron ai i gjykimit. Për edukimin e kultivimin e saj duhet të ushtrohem për të parë njëlloj si edhe për të ndjerë, për të gjykuar mbi të bukurën përmes të parit, sikurse për të mirën përmes të ndierit³²⁵. Për shpejtësinë e vrapimit, kërcimet, rrokullisjet, hedhjen e gurëve me krahë, goditjen e shenjave, për të gjitha këto, dihet se kush prej tyre është më i miri. Dihet, se kush godet shenjat duke qëndruar pip në këmbë, pa e mbështetur pushkën askund, veç në duart e veta, ai është shenjëtar i më i mirë. Ata e konsiderojnë si më të mirin mes tyre³²⁶.

Kërcimet (apo kçimet, siç quhen nga populli), praktikohen në zonat e Shqipërisë së Veriut dhe i karakterizon interpretimi relativisht i lirë, brenda shtratit krahinor apo zonal³²⁷. Ato shoqërohen kryesisht me instrumente popullore, si: daulle, dajre, defe, curle, çifteli etj. Kërcimi shërben për të ekuilibruar pasionet e rrezikshme, frikën, melankolinë, inatin, gëzimin. Frika e melankolia e bëjnë trupin të shpejtë, të butë, të lehtë e shumë të trajtueshëm³²⁸. Kërcimet popullore janë një minierë emocionesh për shoqërinë dhe individin në mundësinë e pakufishme që ky art ngërthen në shprehjen e gjendjeve më të holla shpirtërore nëpërmjet lëvizjes. Të gjitha lëvizjet e kryera në kërcim, përfshirë këtu edhe vallet popullore, kanë në vetvete një qëllim estetik. Qëllimi estetik është një nga ato më të rëndësishmit, sepse kërcimi në vetvete është burim kërkimi vlerash estetike.

Vallja është luajtur e fiksuar që në kohët e lashta nga artistë anonimë me shpirt kreativ, në funksion të pastrimit të shpirtit e trupit të tyre, por edhe në funksion të punës dhe argëtimit. Dëshira e kahershme e qenies njerëzore për t'u shkëputur nga toka apo për të fluturuar, është evidentuar më së shumti në kulturën e kërcimit në zonën e Shqipërisë Veriore dhe sidomos të Malësisë së Gjakovës. Vallja konsistonte në thyerjen e gjunjëve për të marrë vrullin për t'u rrotulluar e për t'u hedhur, e cila është edhe një nga simbolikat dhe shprehjet më origjinale të intuitës krijuese e imagjinatës së popullit tonë. Ajo ka një bukuri gati hyjnore. Në këto kërcime thuajse gjithçka ndodh në ajër, edhe dashuria, edhe dyluftimi, edhe dhimbja, edhe trimëria, edhe sensualiteti. Në të njëjtën kohë këto kërcime kanë kontribuar në shoqërizimin e njerëzve gjatë festave popullore.

Vallet ose kçimet që nuk e kanë në vetvete të dyja vetitë, pra dhe të shenjtën dhe socialen, duken si të zhveshura nga thirrjet e të padukshmes së origjinës, duke humbur magjinë dhe efektin dehës³²⁹. Pas këngëve me lahutë dhe bisedave tregimtare, fillonin argëtimet me lojëra e kçime. Loja e parë dhe më populloreja për odat e burrave ishte loja e kapuçave. Kjo lojë shoqërohet me këngë e kçime, ku burrat vendosen në krahë të njëri-tjetrit me një hap para dhe një hap pas. Në këto raste kçimi, që ata përdorin janë vallet lirike humoristike, humori në valët e këtij lloji shprehet në radhë të parë në plastikën koreografike: me hapa përgjithësisht të thyer, herë-herë me ulje të thella më pak horizontale e më shumë vertikale, me një zhdërvjelltësi trupore ku mbizotërojnë kthesat e valëzuara dhe rrotullimet e theksuara, lëvizjet e shumta e të gjalla të duarve dhe përpjekja për një komunikim sa më afër.

“Vallet për të qeshur”, siç i cilësojnë shpesh bartësit sipas fabulës që trajtojnë, paraqiten disa planesh. Fillimisht spikasin vallet më një atmosferë të fortë festive, ku shquhen ato, të në cilat lojtarët, nëpërmjet kërcimeve të mirëfillta, duhet t'i kryejnë saktë dhe me shpejtësinë e duhur lëvizjet e caktuara sipas fabulës së valles.

³²⁵ Eco, Umberto, *Historia e Bukurisë*, Shtëpia Botuese “Dituria”, Tiranë, 2011, f. 137.

³²⁶ Milani, Mark, *Jeta dhe zakonet e shqiptarëve*, Shtëpia Botuese “Muza”, Tiranë, 2003, f. 67.

³²⁷ Bogdani, Ramazan, *Elemente të lashtë dhe unitarë të valles popullore shqiptare*, Etnokoreografia II/1980-1987, Tiranë, 2009, f. 252.

³²⁸ Prevazi, Gjergj, *Artet*, Shtëpia Botuese “Erik”, Tiranë, 2009, f. 118.

³²⁹ Kondaj, Aledia, *Estetika e folklorit koreografik dhe koreografisë së kultivuar*, Instituti i Antropologjisë Kulturore dhe Studimit të Artit, Fusha: Etnologji dhe folklor, specialiteti *Folklor*, punim doktrate, fleta. 44.

Nëpërmjet gazit e optimizmit, frymëzimit e forcës shprehëse, këto valle transmetojnë një përmbajtje liriko-humoristike³³⁰. Ndonjëherë, duke u transmetuar humor e me shpoti, në këto krijime popullore koreografike krijohet një mjedis i gëzueshëm, por edhe ironizues. Nëpërmjet një humori therës popullor, këto krijime shprehin protestën ndaj dukurive negative të shoqërisë, pra kanë edhe funksion edukues. Në krijimet e këtij lloji, humori ia lë vendin një satire shoqërore. Në këto valle ironia, sarkazma, grotesku, parodia etj., shkrihen ndërmjet tyre duke u dhënë krijimeve një forcë të veçantë ekzekutuese. Populli krijues ka ditur të shprehë psikologjinë e vet për të mirën dhe të keqen, për të bukurën dhe të shëmtuarën (si perceptim estetik) edhe në këtë lloj të lirikës koreografike, nëpërmjet mjeteve të saj specifike.

Karakteri improvizues është një nga tiparet e valleve humoristike. Shtjellimi i fabulës në këto krijime, pasurohet edhe me lojën spontane të kërcimtarëve. Kjo është arsyeja që fizionomia e zhdërvjelltë dhe dinamike e kërcimit, nuk është krejtësisht e përcaktuar. Ajo është në varësi të aftësive të interpretuesve të valltarëve. Për vetë përmbajtjen dhe strukturën e kërcimit, këto krijime kërkojnë artistë popullorë të zotë si në valle, si këngëtarë, por dhe si hokatarë.

Në disa valle në grup, personazhin kryesor të fabulës shpeshherë e përfaqëson i pari i vargut, balli. Madje, në disa valle humoristike dialogu zhvillohet midis ballit apo njërit nga valltarët kryesorë dhe grupit të valltarëve. Rastit që dialogu të zhvillohet në mënyrë të ndërsjellët midis dy grupeve, ku secili përfaqëson një personazh të caktuar nga përmbajtja e fabulës. Pasazhe dialogjike gjejmë edhe midis interpretuesve dhe mjedisit përreth. Në raste të tilla, këto valle fitojnë karakter të theksuar spektakolar, si dhe funksion të rëndësishëm estetiko-artistik, duke i bërë për vete të pranishmit përreth, të cilët ndjekin me vëmendje lojën dhe hera herës ndërhyjnë me shpotitje e nxitje me anë të këngës³³¹.

Vallet humoristike dhe satirike luhen veçanërisht kur “ndizet dasma” ose në festa familjare apo popullore të ndryshme. Ato gëzojnë popullaritet të madh ndër të pranishmit në këto festa krahinore dhe kombëtare. Ka valle humoristike, ndoshta krejt ndryshe nga llojet e tjera të lirikës, që lidhen me një emër të caktuar. Shihet se ato kanë pasur një fillesë krijuese individuale, e cila dalëngadalë ka joshur edhe valltarë të tjerë, çka i ka dhënë krijimit fillestar tiparet e krijimeve folklorike kolektive. Ndoshta nga përmbajtja e veçantë tematike, thjeshtësia kompozicionale dhe forca e madhe komunikuese, këto krijime kanë tërhequr në kërcim një numër të konsiderueshëm pjesëmarrësish dhe admiruesish. Për natyrën e tyre, këto kërcime kanë adhurim të gjerë shoqëror, duke i dhënë një vend të rëndësishëm vetë kërcimit dhe rolit të tij në kulturën popullore³³².

Vallen groteske e hasim në dasma, nuk ka dasmë në Tropojë që nuk ka si pjesë të tij edhe plakun e dasmës, zakonisht vishet një grua në moshë mesatare. Grotesku në një vepër arti na bën zakonisht që të qeshim. Ai e bën këtë përmes paraqitjes së figurës njerëzore në një mënyrë të ekzagjeruar dhe të shtrembëruar. Grotesku shfrytëzon ngjashmëritë midis njerëzve, kafshëve, ose sendeve dhe anasjelltas. Kjo lloj valleje ka për qëllim vetëm argëtimin e të gjithë atyre që janë të pranishëm, duke prodhuar humor të çastit. Por në groteskun e vallëzimit popullor komikja shfaqet përmes nëpërmjet kritikës që i bëhet personave apo karaktereve, të cilët mbartin vese e dobësi karakteri, të cilat janë në kontradiktë me moralin shoqëror të zonës përkatëse etnokulturore.

Figurat e karaktereve në këto valle janë ndërtuar në planin komik, veprimet e inskenuara të të cilëve zbulojnë anën e kundërt me atë që predikojnë se janë apo veprojnë në jetë. Në vallet groteske fabula ndërthuret si në komedi, duke filluar që nga format e thjeshta të valleve dyshe, deri në inskenime të mëdha me shumë pjesëmarrës.

³³⁰ Bogdani, Ramazan, *Vallëzimi popullor shqiptar –Lirika*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 1997, f. 21.

³³¹ Ramazan Bogdani, *Vallëzimi popullor shqiptar –Lirika*, vep e cit., f. 21-22.

³³² Po aty, f. 22.

Elementët shprehëse lëvizore të këtyre valleve shfaqen të zmadhuara ose të zvogëluara gjatë shtjellimit të narracionit nëpërmjet gjuhës koreografike. Pantomimikat janë format kryesore shprehëse të saj. Vallet groteske janë më të preferuara në popull. Njerëz me aftësi të veçanta imituese e pantomimike përzgjidhen për të luajtur si e si që dasma të kalojë sa më hershëm. Vallet groteske, duke qenë se janë të ndërtuara mbi bazën e një fabule të caktuar, ndahen sipas shtrirjes që ka fabula në valle³³³.

Tipat e kërcimeve në Tropojë, bazuar në shoqërimin muzikor janë:

- Kërcime të shoqëruara me instrumente membranofone, tupan e dajre.
- Kërcime të shoqëruara me muzikë instrumentale: çifteli, sharki, fyell, kavall, bishnicë dhe tupan.

Këto lloje shoqërimi me vegla muzikore kanë çuar në mënyra kërcimi të dallueshme në karakter, dinamikë dhe stilistikë. Gjithsesi, një fillesë e përbashkët, mund të hetohet në zanafillën e tyre. Ekziston një lloj i veçantë kërcimesh që i përket një periudhe të hershme, që shërben si mbështetje për tirat e tjerë. Është fjala për kërcimet pa shoqërim muzikor, që populli i quan “kçime në t’thatë”³³⁴.

Duket se kjo mënyrë kërcimi, sipas mendimit të disa studiuesve (Ramazan Bogdani, Shpresa Agalliu, Skënder Selimit) të jetë e përafërt me atë të Hasit të Thatë dhe Hasit të Rrafshit. Të dy mënyrat e shoqërimit muzikor, pavarësisht se luhen në strukturë të lirë koreografike, kanë ndikuar në variantet e dallueshme të kërcimit tropojan. Në shoqërimet me tupan mbizotërojnë tonet të kërcimit epik, ndërsa në atë me shoqërim orkestral tone lirike dhe liriko-epike, të luajtura, qoftë nga djemtë dhe nga vajzat veçmas, qoftë së bashku. Emërtesat e kërcimeve të zonës së Tropojës gati janë të njëjta me kërcimet e zonave të tjera, që janë pjesë e Malësisë së Gjakovës. Mund të përmendim p.sh. Ato me tone epike si kçim burrash, kçim lojë me gisht, apo në ato tek të cilët gjallon atmosfera lirike, si p.sh kçim katundarçe, kçim dysh i fshatit Dragobi, kçim dysh i Krasniqes etj.

Lloji i kërcimit njësh në Tropojë paraqitet disi më i veçantë sa i përket veshjes së pasur plastike, dinamikës dhe lehtësisë së shkëputjes, të cilat janë të lidhura ngushtë me të bukurën në jetën dhe nivelin kulturor të këtyre malësorëve. Në karakterin e tropojanit, në subkoshencën e tij, siç e thotë edhe Shpresa Agalliu, “koha dhe historia gdhendi një qëllim, kush është burrë një nam vendit me i lanë”, në luftë, në këngë ose në kërcim³³⁵. Imazhi kinetik është i mbërthyer në një lëvizje me zhvendosje vertikale, që realizohen më tepër në drejtim lart poshtë, në gjysmë ulje ose thellë thyerje të madhe, me shkëputje të vogla, port ë prera nga toka, me mbështetje mbi njërën këmbë të thyer dhe tjetrën të kryqëzuar përpara, po ashtu të thyer nga gjuri poshtë, nën vete ose prapa, të gërshetuara me ecje “hap pas hapi”, rrotullime e kapërcime nga njëra këmbë të tjera dhe kthesat e trupit majtas e djathtas; me lëvizjet e krahëve në hapësirë të pakufizuar, herë lart, herë anash, apo të mbledhura tek vetja, sidomos të para krahut, të shputave të duarve e deri të drithërimita e gishtërinjve”³³⁶.

Një shprehje e kërcimit njësh tropojan është shoqërimi me tupan (daulle), që është mjaft e përhapur dhe e njohur në këtë krahinë. Ndaj kërcimi nuk mund të kuptohet dot, pa shoqërimin e tupanit, ritmet e së cilës burojnë prej frymëzimit dhe aftësisë së lojës së instrumentistit. Në mes tyre ka varësi të ndërsjellët. Shpeshherë, me aftësitë e tij ritmike, instrumentisti i paraprin dinamikës së lëvizjeve, pasi ai realizon kalime të shumta ritmike me plot sinkopa e kundratempo, të cilat impulsojnë ndryshimet lëvizore të papritura. Shumëllojshmëria e ritmeve të improvizuara nga loja e përcjellë në profile të ndryshme ritmike me tupan, ngjizet me dinamikën e lëvizjeve të kërcimtarit, dhe i shërben zgjerimit të diagramës emocionale së kërcimit.

³³³ Selimi, Skënder, *Folklori koreografik shqiptar*, Shtëpia Botuese e Librit Universitar, Tiranë, 2003, f. 135.

³³⁴ Agalliu, Shpresa, *Për disa dukuri të kërcimit tropojan*, në: “Kultura popullore”, nr. 2, Tiranë, 1991/2, f. 159.

³³⁵ Shpresa Agalliu, *Për disa dukuri të kërcimit tropojan*, vep. e cit., f. 159.

³³⁶ Po aty, f. 159.

(Kuka) Shkopi dhe thupra janë përcaktues, madje lidhës të momenteve të kërkuara në këtë dialog kërcimi mes kërcimtarit dhe lodërtarit, p.sh., kur ai godet me kukën, në anën e jashtme, të drunjtë, të lodrës, apo kur thupra përfton rrahje të vazhdueshme, ritmiku është një trajtueshëm, atëherë edhe kërcimtari bën lëvizje a figura që ri përsëriten, po ashtu të një formshme: krijohet një lidhje sugjestionuese e ndërsjellët, ndaj kërcimi merr udhë me një vrull marramendës, deri sa në çast, si pa prituri tupani hesht në duart e tupanxhiut, atëherë edhe kërcimi pritet si me thikë, ndërkaq burri vë dorën në gjoks, përkulet në shenjë nderimi me shikuesit përreth³³⁷.

Si përfundim mund të themi se Kcimi i Tropojës:

Ky kcim që prek tokën dhe që i drejtohet qiellit, është një pasuri e çmuar kombëtare, kjo perlë e Malësisë së Gjakovës, që i takon të jetë nën mbrojtjen e UNESCO-s. Konstatime për lashtësinë e valles së Tropojës janë parë qartazi edhe nga studiues dhe shkrimtarë shqiptarë. Në të vërtetë ajo ka diçka të afërt me pijen, marramendjen, e cila vjen si rezultat i veprimeve joshëse të valltarëve. Kërcimet popullore janë një minierë emocionale për shoqërinë dhe individin në mundësinë e pakufishme që ky art ngërthen në shprehjen e gjendjeve më të holla shpirtërore nëpërmjet lëvizjes. Të gjitha lëvizjet e kryera në kërcim, përfshirë këtu edhe vallet popullore, kanë në vetvete një qëllim estetik. Qëllimi estetik është një nga ato më të rëndësishmit, sepse kërcimi në vetvete është burim kërkimi vlerash estetike.

Ky kcim është luajtur e fiksuar që në kohët e lashta nga artistë anonimë me shpirt kreativ, në funksion të pastrimit të shpirtit e trupit të tyre, por edhe në funksion të punës dhe argëtimit. Dëshira e kahershme e qenies njerëzore për t'u shkëputur nga toka apo për të fluturuar, është evidentuar më së shumti në kulturën e kërcimit në zonën e Shqipërisë Veriore dhe sidomos të Malësisë së Gjakovës. Kcimi i Tropojës konsistonte në thyerjen e gjunjëve për të marrë vrullin për t'u rrotulluar e për t'u hedhur, e cila është edhe një nga simbolikat dhe shprehjet më origjinale të intuitës krijuese e imagjinatës së popullit tonë.

Ajo ka një bukuri gati hyjnore. Në këto kërcime thuajse gjithçka ndodh në ajër, edhe dashuria, edhe dyluftimi, edhe dhimbja, edhe trimëria, edhe sensualiteti. Në të njëjtën kohë këto kërcime kanë kontribuar në shoqërizimin e njerëzve gjatë festave popullore. Pas këngëve me lahutë dhe bisedave tregimtare, fillonin argëtimet me lojëra e kcime. Loja e parë dhe më populloreja për odat e burrave ishte loja e kapuçave. Kjo lojë shoqërohet me këngë e kcime, ku burrat vendosen në krahë të njëri-tjetrit me një hap para dhe një hap pas.

Referencat

- [1]. Agalliu, Shpresa, *Për disa dukuri të kërcimit tropojan*, në: "Kultura popullore", nr. 2, Tiranë, 1991.
- [2]. Bobi, Gani, *Sprovimet e modernitetit*, Vepra 1, Shtëpia Botuese "Dukagjini", Pejë, 1997.
- [3]. Bogdani, Ramazan, *Elemente të lashtë dhe unitarë të valles popullore shqiptare*, Etnokoreografia II/1980-1987, Tiranë, 2009.
- [4]. Bogdani, Ramazan, *Vallëzimi popullor shqiptar –Lirika*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 1997.
- [5]. Eco, Umberto, *Historia e bukurisë*, Shtëpia Botuese "Dituria", Tiranë, 2011.
- [6]. Kadare, Ismail, *Kushëri i engjëjve*, Shtëpia Botuese "Onufri", Tiranë, 1999.
- [7]. Kondaj, Aledia, *Estetika e folklorit koreografik dhe koreografisë së kultivuar*, Instituti i Antropologjisë Kulturore dhe Studimit të Artit, Fusha: Etnologji dhe folklor, specialiteti Folklor, punim doktore, fleta. 44.
- [8]. Milani, Mark, *Jeta dhe zakonet e shqiptarëve*, Shtëpia Botuese "Muza", Tiranë, 2003.
- [9]. Ozakpënar, Jëllmaz, *Kultura dhe qytetërimi, një teori e qytetërimi*, Shtëpia Botuese "Logos-A", Shkup, 2009.
- [10]. Prevazi, Gjergj, *Artet*, Shtëpia Botuese "Erik", Tiranë, 2009.
- [11]. Selimi, Skënder, *Baleti në Shqipëri*, Shtëpia Botuese e Librit Universitar, Tiranë, 2006.
- [12]. Selimi, Skënder, *Folklori koreografik shqiptar*, Shtëpia Botuese e Librit Universitar, Tiranë, 2003.
- [13]. Ismajli, Zejadin, *Muzika ndër shekuj*, Shtëpia Botuese "Vatra", Shkup, 2000.

³³⁷ Shpresa Agalliu, *Për disa dukuri të kërcimit tropojan*, vep. e cit., f. 159.

[14].Tirta, Mark, *Panteoni dhe simbolika, doke e kode në etnokulturën shqiptare*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Kulturës popullore, Tiranë, 2007.

[15].Uçi, Alfred, *Folklori dhe letërsia e kultivuar, Estetika e Folklorit*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2007.

[16].Xhagolli, Agron, *Folklori shqiptar në bashkëkohësi*, Qendra e Studimeve Albanologjike, Instituti i Antropologjisë Kulturore dhe Studimit të Artit, Tiranë, 2013.